

WEST-VLAAMSE ARCHEOLOGICA

24

2011

De Wilde B. 2011: "Pleistocene zoogdieren uit de kleigroeve van Oekene", *West-Vlaamse Archeologica* 24, 50-56.

Scan uit jaargang 24, 2011, ter beschikking gesteld via www.vobow.be. Alle rechten blijven bij de verantwoordelijke uitgever, de V.O.B.o.W. (Vereniging voor Oudheidkundig Bodemonderzoek in West-Vlaanderen). Overname is toegelaten mits verwijzing naar het tijdschrift

PLEISTOCENE ZOOGDIEREN UIT DE KLEIGROEVE VAN OEKENE

Bjorn De Wilde

In 2009, 2010 en 2011 werden bij de opgravingen in de Quartaire afzettingen van de kleigroeve te Oekene verscheidene beenderen van zoogdieren verzameld. Het gaat in het totaal om een vijftigtal resten, waarvan er 24 konden gedetermineerd worden. De resten werden verzameld op het zicht, bij inspecties van de wanden en tijdens het vrijmaken ervan. De resten werden gedetermineerd met behulp van de referentiecollectie en de gespecialiseerde literatuur van de Onderzoekseenheid Paleontologie van de Universiteit Gent (zie bibliografie). De inventaris van de resten waarop een naam kon gezet worden, volgt.

Wolharige mammoet – *Mammuthus primigenius*

- Fragment molaar bestaande uit twee lamellen, vermoedelijk onderkaak (Foto 1);
- fragment bekken;
- fragment slag tand;
- fragment sesambeentje.

De dikte van het email en de afstand tussen de lamellen van het molaarfragment geven aan dat het hier om een typische wolharige mammoet gaat en geen vroegere vertegenwoordiger uit het geslacht *Mammuthus*.

Wolharige neushoorn – *Coelodonta antiquitatis*

- Onvolledige molaar uit de bovenkaak (Foto 2);
- halswervel (niet atlas of axis; Foto 3);
- fragment bekken met articulatievlak voor dijbeen;
- schacht dijbeen, met knaagsporen van een grote carnivoor (Foto 4);
- dijbeen zonder proximaal gewricht, met soortgelijke knaagsporen (Foto 5).

Beide dijbeenderen tonen duidelijk sporen van beknaging die heel waarschijnlijk veroorzaakt werden door de grottenhyena (*Crocuta crocuta spelaea*). Bij de dijbeenschacht is het distale uiteinde en de derde trochanter aangevreten. Bij het dijbeen zonder proximaal gewricht zijn de knaagsporen te zien ook aan de derde

trochanter en bovendien aan het distale gewricht.

Knaagsporen van de grottenhyena treft men vrij vaak aan op de derde trochanter van dijbenen van wolharige neushoorn, omdat hij een uitstekend deel van het bot is (pers. med. A. Gautier).

Wild paard – *Equus germanicus*

- Distaal gewrichtsfragment kanonbeen;
- ruggenwervel (T2/T3; Foto 6);
- fragment bekken met articulatievlak voor dijbeen;
- fragmenten van (pre)molaren uit de bovenkaak (4);
- fragment premolaar uit de onderkaak;
- jugale tand uit de bovenkaak (P3/4 of M1/2; Foto 7);

De systematiek van de Pleistocene paarden is één van de meest complexe en verwarrende onderwerpen in de Quartaire zoogdierenpaleontologie. Omwille van hun grootte en op basis van de context, worden de vondsten toegeschreven aan het typische paard van het Laat-Pleistoceen in Europa (Eisenmann 1990).

Edelhert - *Cervus elaphus*

- Distaal fragment spaakbeen.

Steppebizon – *Bison priscus*

- Hoornpit met deel van de schedel (in drie fragmenten; Foto 8);

- proximaal fragment spaakbeen (Foto 9).

- Tweede middenvoetbeentje of metatarsaal (Foto 10).

Steppebizon of oerrund – *Bos primigenius*

- Proximaal fragment rib;
- schachtfragment scheenbeen (onzekere determinatie).

Het onderscheid maken tussen skeletelementen van steppebizon en oerrund is over het algemeen niet eenvoudig. Hoornpitten en sommige schedeldelen zijn wel goed te onderscheiden. Hoornpitten van steppebizon zijn niet of vrijwel niet getorst, terwijl dit bij oerrund wel het geval is. Het schedeldak naast de basis van de hoornpit (frontale) van steppebizon is bol, terwijl het bij oerrund hol is. Op basis van deze verschillen kan de hoornpit met bijhorend schedeldeel toegeschreven worden aan steppebizon. Ook het spaakbeenfragment kon aan als steppebizon worden gedetermineerd op basis van het referentiemateriaal van de UGent en Stampfli (1963).

Vondsten van oerrund blijken zeer zeldzaam in onze gewesten (Germonpré 1982). De meeste vondsten van grote boviden uit het Pleistoceen van ons land kunnen aan steppebizon toegeschreven worden, die beter dan het oerrund aangepast was aan open, koude biotopen.

Bruine beer – *Ursus arctos*

De enige grote carnivoor die directe resten heeft opgeleverd, is de bruine beer. De aanwezigheid van de grottenhyena blijkt indirect uit de knaagsporen die hij heeft achtergelaten op twee dijbeenderen van wolharige neushoorn. Tijdens het Laat-Pleistoceen kwamen in Europa zowel de bruine beer als de grottenbeer voor. Resten van deze laatste worden vrijwel uitsluitend in karstgebieden gevonden, terwijl de bruine beer niet specifiek aan deze streken is gebonden. De metatarsaal uit Oekene werd gedetermineerd als bruine beer met behulp van de tekeningen en de maten in De Torres (1988).

Besluit

De collectie zoogdierresten uit Oekene omvat enkele typische vertegenwoordigers uit het Weichseliaan van België. Ze vormt een mooie aanvulling bij de schaarse resten die uit de provincie West-Vlaanderen gekend zijn (Van Lerberghe & Gautier 1981, Gautier 1980).

Dankwoord

Ik wil graag Jozef Goderis en Hendrik Demiddele bedanken om mij de gelegenheid te geven de collectie uit Oekene te bestuderen. Mijn dank gaat ook uit naar Prof. Dr. Achilles Gautier voor zijn hulp bij de determinaties en bij de opmaak van dit artikel.

Bibliografie

- Brown, C. L. en C.E. Gustafson 1979: *A Key to Postcranial Skeletal Remains of Cattle/Bison, Elk and Horse* (Reports of Investigations 57), Washington.
- De Torres, T. 1988: Osos (Mammalia, Carnivora, Ursidae) del Pleistoceno Ibérico (*U. deningeri* Von Reichenau, *U. spelaeus* Rosenmüller-Heinroth, *U. arctos* Linneo): IV. Estudio anatómico y métrico del miembro pelviano, tarso, metatarso y dedos, *Boletín Geológico y Minero* 99, 516-577.
- Eisenmann, V. 1991: Les Chevaux Quaternaires Européens (Mammalia, Perissodactyla). Taille, Typology, Biostratigraphie et Taxonomie, *Géobios* 24(6), 747-759.
- Gautier, A. 1980: Quelques notes sur les mammifères du Dernier Glaciaire trouvés à Warneton, *Mémoires Soc. Hist. Comines-Warneton et la Région* 10, 241-248.
- Germonpré, M. 1982: The Belgian Quaternary mammals: a bibliography (1819-1981), *Geological Survey of Belgium, Professional Paper* 9, 195: 45.
- Hue, E. 1907: *Musée Ostéologique. Etude de la faune quaternaire. Ostéométrie des mammifères*, Paris.

- Lavocat, R. 1966: *Atlas de préhistoire, Tome III, Faunes et Flores préhistoriques de l'Europe occidentale*, Paris.
- Olsen, S. J. 1960: *Post-cranial Skeletal Characters of Bison and Bos* (Papers of the Peabody Museum of Archaeology and Ethnology 35-4), Cambridge (Mass.).
- Pales, L. S. en M. A. Garcia 1981a: *Atlas ostéologique pour servir à l'identification des mammifères du Quaternaire. II. Tête-Rachis. Ceintures scapulaire et pelvienne. Membres Carnivores. Homme*, Paris.
- Pales, L. S. en M. A. Garcia 1981b: *Atlas ostéologique pour servir à l'identification des mammifères du Quaternaire. II. Tête-Rachis. Ceintures scapulaire et pelvienne. Membres Herbivores. Homme*, Paris.
- Pales, L. S. en C. Lambert 1971a: *Atlas ostéologique pour servir à l'identification des mammifères du Quaternaire. I. Les Membres Carnivores*, Paris.
- Pales, L. S. en C. Lambert 1971b: *Atlas ostéologique pour servir à l'identification des mammifères du Quaternaire. I. Les Membres Herbivores*, Paris.
- Stampfli, H. 1963: Wisent, *Bison bonasus* (Linné) 1758, Ur, *Bos primigenius* (Bojanus) 1827 und Hausrind, *Bos taurus* (Linné) 1758, in J. Boessneck, J.-P. Jéquier en H. R. Stampfli (red.) *Seeberg Burgäschisee-Süd. Teil 3: Die Tierreste* (Acta Bernensia 2), Bern, 117-206.
- Vanlerberghe, L. en A. Gautier 1980: Zoogdieren uit het Onder-Wurmiaan te Poperinge (West-Vlaanderen, België) en de fossiele verspreiding van de muskusos (*Ovibos moschatus* ZIMMERMAN) in Europa, *Natuurwetenschappelijk Tijdschrift* 62, 72-85.

Foto 1: *Mammuthus primigenius* – fragment molaar

Foto 2: *Coelodonta antiquitatis* – molaar bovenkaak

Foto 3: *Coelodonta antiquitatis* – halswervel

Foto 4: *Coelodonta antiquitatis* – schacht dijbeen met knaagsporen grottenhyena

Foto 5: *Coelodonta antiquitatis* – dijbeen met knaagsporen grottenhyena

Foto 6: *Equus germanicus* – ruggenwervel

Foto 7: *Equus germanicus* – jugale tand bovenkaak

Foto 8: *Bison priscus* – hoornpit met deel schedel

Foto 9: *Bison priscus* – proximaal fragment spaakbeen

Foto 10: *Ursus arctos* – tweede metatarsaal